

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 5

2026

INGLIZ TILIDA SHAXS OLMOSHLARINING QO‘LLANISH XUSUSIYATLARI

G‘ulomova Gulasarxon

Qo‘qon universiteti Andijon filiali, o‘qituvchi

Annotatsiya.

Mazkur maqolada ingliz tilida shaxs olmoshlarining grammatik, semantik va kommunikativ xususiyatlari tahlil qilinadi. Shaxs olmoshlari nutqda shaxs, son, jins va kelishik munosabatlarini ifodalovchi muhim grammatik birlik sifatida qaraladi. Tadqiqotda **I, you, he, she, it, we, they** kabi shaxs olmoshlarining gap tarkibidagi vazifasi, ega va to‘ldiruvchi shakllaridagi qo‘llanishi, kontekstga bog‘liq ma‘no o‘zgarishlari hamda matn bog‘lovchanligini ta‘minlashdagi o‘rni yoritiladi. Shuningdek, ingliz tilida **you** olmoshining birlik va ko‘plik ma‘nolarida ishlatilishi, **it** olmoshining shaxssiz gaplarda qo‘llanishi, **they** olmoshining ko‘plik va ayrim hollarda birlik ma‘nosida kelishi kabi holatlar ilmiy jihatdan izohlanadi. Maqolada shaxs olmoshlarining og‘zaki va yozma nutqdagi funksional imkoniyatlari hamda ularning til o‘rganuvchilar uchun muhim grammatik birlik sifatidagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar:shaxs olmoshlari, ingliz tili, grammatik xususiyat, semantik vazifa, kommunikativ funktsiya, ega shakli, to‘ldiruvchi shakli, matn bog‘lovchanligi.

ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ ЛИЧНЫХ МЕСТОИМЕНИЙ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Гуломова Гуласархон

Кокандский университет, Андижанский филиал, преподаватель

Аннотация:

В данной статье рассматриваются грамматические, семантические и коммуникативные особенности употребления личных местоимений в английском языке. Личные местоимения анализируются как важные грамматические единицы, выражающие категории лица, числа, рода и падежных отношений. В исследовании освещаются функции таких местоимений, как **I, you, he, she, it, we, they**, их употребление в позиции подлежащего и дополнения, зависимость значения от контекста, а также роль в обеспечении связности текста. Особое внимание уделяется употреблению местоимения **you** в значении единственного и множественного числа, функционированию **it** в безличных конструкциях, а также использованию **they** как в значении множественного числа, так и в отдельных случаях в единственном значении. В статье обосновывается функциональная значимость личных местоимений в устной и письменной речи, а также их роль в процессе изучения английской грамматики.

Ключевые слова:личные местоимения, английский язык, грамматические особенности, семантическая функция, коммуникативная функция, форма подлежащего, форма дополнения, связность текста.

FEATURES OF THE USE OF PERSONAL PRONOUNS IN ENGLISH

Gulomova Gulasarkhon

Kokand University, Andijan branch, Lecturer

Abstract.

This article examines the grammatical, semantic, and communicative features of personal pronouns in English. Personal pronouns are regarded as important grammatical units that express the categories of person, number, gender, and case relations. The study focuses on the functions of such pronouns as **I, you, he, she, it, we, they**, their use as subjects and objects, their context-dependent meanings, and their role in maintaining textual cohesion. Special attention is paid to the pronoun **you**, which can refer to both singular and plural addressees, the use of **it** in impersonal constructions, and the use of **they** both as a plural pronoun and, in some contexts, as a singular form. The article also highlights the functional importance of personal pronouns in spoken and written communication and their significance for learners of English grammar.

Keywords:personal pronouns, English language, grammatical features, semantic function, communicative function, subject form, object form, textual cohesion.

Kirish

Til inson tafakkuri, muloqoti va ijtimoiy munosabatlarini ifodalovchi muhim vosita hisoblanadi. Har bir tilning grammatik tizimida olmoshlar alohida o'rin egallaydi, chunki ular nutqda predmet, shaxs, belgi yoki miqdorni bevosita nomlamasdan, ularga ishora qilish vazifasini bajaradi. Ayniqsa, shaxs olmoshlari muloqot jarayonida so'zlovchi, tinglovchi va nutqda tilga olinayotgan uchinchi shaxs o'rtasidagi munosabatlarni ifodalashda muhim grammatik birlik sifatida namoyon bo'ladi. Ingliz tilida shaxs olmoshlari gap tuzilishi, matn bog'liqligi, kommunikativ maqsad va pragmatik ma'no ifodasida faol qo'llanadi.

Ingliz tilida shaxs olmoshlari **I, you, he, she, it, we, they** shakllari orqali ifodalanadi. Ushbu olmoshlar shaxs, son, ayrim hollarda jins va kelishik munosabatlarini bildiradi. Masalan, **I** so'zlovchini, **you** tinglovchini, **he, she, it, they** esa nutqda tilga olinayotgan shaxs yoki predmetni bildiradi. Ingliz tilida shaxs olmoshlarining o'ziga xos jihatlaridan biri shundaki, ular gapdagi sintaktik vazifasiga ko'ra turli shakllarda qo'llanadi. Ega vazifasida **I, he, she, we, they** shakllari ishlatilsa, to'ldiruvchi vazifasida **me, him, her, us, them** shakllari qo'llanadi. Bu holat ingliz tilining grammatik tizimini o'rganishda shaxs olmoshlarining muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, ingliz tilini o'rganuvchilar shaxs olmoshlaridan foydalanishda ko'pincha grammatik, semantik va uslubiy xatolarga yo'l qo'yadilar. Ayniqsa, **he** va **she** olmoshlarining jinsga ko'ra farqlanishi, **it** olmoshining jonli bo'lmagan predmetlar va shaxssiz gaplarda ishlatilishi, **you** olmoshining birlik va ko'plik ma'nolarida qo'llanishi, shuningdek, **they** olmoshining ko'plik hamda zamonaviy ingliz tilida birlik ma'nosida ishlatilishi alohida e'tibor talab qiladi. Bunday xususiyatlarni chuqur o'rganish ingliz tilida grammatik jihatdan to'g'ri, mantiqan izchil va kommunikativ jihatdan aniq nutq tuzishga yordam beradi.

Shaxs olmoshlari faqat grammatik birlik sifatida emas, balki matnning mazmuniy yaxlitligini ta'minlovchi vosita sifatida ham muhimdir. Ular takroriy so'zlarning oldini oladi, gaplar o'rtasida bog'lanish hosil qiladi va nutqning ixcham hamda ravon bo'lishiga xizmat qiladi. Masalan, biror shaxs yoki predmet birinchi gapda ot orqali ifodalansa, keyingi gaplarda unga mos shaxs olmoshi qo'llanadi. Bu esa matnda izchillikni ta'minlaydi va tinglovchi yoki o'quvchiga fikrni osonroq anglash imkonini beradi.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz tilida shaxs olmoshlarining qo'llanish xususiyatlarini grammatik, semantik va kommunikativ jihatdan tahlil qilishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun shaxs olmoshlarining turlari, gapdagi vazifalari, ega va to'ldiruvchi shakllari, kontekstga bog'liq qo'llanishi hamda matn bog'lovchanligini ta'minlashdagi roli yoritiladi. Shuningdek, ingliz tilini o'rganishda shaxs olmoshlaridan to'g'ri foydalanishning amaliy ahamiyati ham asoslab beriladi.

Shunday qilib, ingliz tilida shaxs olmoshlarini o'rganish nafaqat grammatik bilimlarni mustahkamlash, balki samarali muloqot qilish, matnni to'g'ri tuzish va nutq madaniyatini rivojlantirish uchun ham muhim ahamiyatga ega. Shu sababli mazkur mavzu ingliz tili grammatikasini o'rganish va uni amaliy nutqda qo'llash jarayonida dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili

Ingliz tilida shaxs olmoshlarining qo'llanish xususiyatlari masalasi umumiy grammatika, matn lingvistikasi, kommunikativ grammatika va korpus lingvistikasi doirasida keng o'rganilgan. Mavzuga oid ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, shaxs olmoshlari faqat ot o'rnida keluvchi grammatik birlik emas, balki nutqda shaxs munosabatini, matn bog'liqligini, muloqot ishtirokchilarining pozitsiyasini va pragmatik ma'noni ifodalovchi muhim vosita sifatida qaraladi.

R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech va J. Svartvikning "A Comprehensive Grammar of the English Language" asarida ingliz tilidagi olmoshlar tizimi keng grammatik asosda tahlil qilinadi. Mualliflar shaxs olmoshlarini shaxs, son, jins va kelishik kategoriyalari bilan bog'liq holda izohlaydilar. Ushbu manbada **I — me, he — him, she — her, we — us, they — them** kabi shakllarning ega va to'ldiruvchi vazifasida qo'llanishi ingliz tilining sintaktik tizimi bilan bog'lab tushuntiriladi. Bu yondashuv shaxs olmoshlarini gap tarkibidagi grammatik vazifasiga ko'ra tahlil qilish imkonini beradi. Ayniqsa, ingliz tilida otlarda kelishik shakllari deyarli saqlanmagan bo'lsa-da, shaxs olmoshlarida nominativ va obyektiv shakllarning mavjudligi ularning grammatik ahamiyatini oshiradi.

R. Huddleston va G. K. Pullum muharrirligidagi "The Cambridge Grammar of the English Language" asarida shaxs olmoshlari zamonaviy ingliz grammatikasi nuqtayi nazaridan yanada chuqurroq tahlil qilinadi. Ushbu manbada olmoshlarining nominativ va akuzativ shakllari, ularning rasmiy va norasmiy nutqdagi qo'llanish farqlari, shuningdek, **you** olmoshining birlik va ko'plik ma'nolarini ifodalashi kabi masalalar yoritiladi. Mazkur tadqiqotning ahamiyatli jihati shundaki, unda shaxs olmoshlari faqat an'anaviy grammatika doirasida emas, balki real nutqdagi qo'llanish shakllari bilan bog'liq holda izohlanadi.

Masalan, rasmiy grammatikada **It is I** shakli to'g'ri hisoblansa-da, kundalik nutqda **It is me** shakli ko'proq ishlatilishi qayd etiladi. Bu esa shaxs olmoshlarini o'rganishda normativ va amaliy qo'llanishni birgalikda tahlil qilish zarurligini ko'rsatadi.

D. Biber, S. Johansson, G. Leech, S. Conrad va E. Fineganning "**Longman Grammar of Spoken and Written English**" asari mavzu uchun ayniqsa muhim hisoblanadi, chunki unda grammatik birliklar korpus ma'lumotlari asosida o'rganilgan. Ushbu manbada shaxs olmoshlarining og'zaki va yozma nutqdagi chastotasi, funksional farqlari va janrga bog'liq qo'llanishi tahlil qilinadi. Mualliflar og'zaki nutqda shaxs olmoshlari ko'proq ishlatilishini, chunki muloqot bevosita so'zlovchi va tinglovchi o'rtasida kechishini ta'kidlaydilar. Masalan, suhbatlarda **I** va **you** olmoshlari faol qo'llanadi, akademik matnlarda esa ular nisbatan kam uchraydi. Bu holat shaxs olmoshlarining nafaqat grammatik, balki uslubiy va diskursiv xususiyatga ham ega ekanligini ko'rsatadi.

M. A. K. Halliday va R. Hasanning "**Cohesion in English**" asari shaxs olmoshlarini matn bog'lovchanligi nuqtayi nazaridan o'rganishda asosiy manbalardan biri hisoblanadi. Mualliflar olmoshlarni referensial bog'lanish vositasi sifatida talqin qiladilar. Ularning fikricha, shaxs olmoshlari matnda ilgari tilga olingan yoki nutq vaziyatida mavjud bo'lgan shaxs va predmetlarga ishora qilib, gaplar o'rtasida mazmuniy aloqa hosil qiladi. Masalan, **John came home. He was tired** gaplarida **he** olmoshi oldingi gapdagi **John** so'ziga ishora qiladi va matnning izchilligini ta'minlaydi. Halliday va Hasan yondashuvi shaxs olmoshlarini faqat gap doirasida emas, balki matnning umumiy semantik tuzilishida tahlil qilish imkonini beradi.

J. C. Catfordning "**A Linguistic Theory of Translation**" asari bevosita ingliz olmoshlari grammatikasiga emas, balki tarjima nazariyasiga bag'ishlangan bo'lsa-da, shaxs olmoshlarini boshqa tillarga tarjima qilishdagi muammolarni tushunishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki ingliz tilidagi **you** olmoshi birlik va ko'plikni bir xil shaklda ifodalasa, o'zbek tilida bu farq **sen, siz, sizlar** kabi shakllar orqali beriladi. Demak, shaxs olmoshlarini tarjima qilishda grammatik shakl bilan birga ijtimoiy munosabat, hurmat darajasi va kommunikativ vaziyat ham hisobga olinishi kerak. Bu holat ingliz va o'zbek tillarida shaxs olmoshlarining qiyosiy tahlili uchun muhim metodologik asos yaratadi.

G. Leech va J. Svartvikning "**A Communicative Grammar of English**" asarida shaxs olmoshlari kommunikativ grammatika doirasida izohlanadi. Bu manbada grammatik shakllarning real muloqotdagi vazifasiga e'tibor qaratiladi. Shaxs olmoshlari so'zlovchining nutqdagi pozitsiyasini, tinglovchiga munosabatini va axborotning kimga qaratilganini ko'rsatadi. Masalan, **we** olmoshi ba'zan haqiqiy ko'plikni bildirsa, ba'zan mualliflik yoki hamkorlik ma'nosini ifodalaydi. Ilmiy matnlarda **we** olmoshi "muallif va o'quvchi birgalikda fikr yuritmoqda" degan kommunikativ effektini yaratishi mumkin. Bu jihat shaxs olmoshlarining pragmatik imkoniyatlarini ochib beradi.

Zamonaviy tadqiqotlarda ingliz tilida **they** olmoshining birlik ma'nosida qo'llanishi ham alohida e'tibor markazida turadi. An'anaviy grammatikada **they** ko'plik olmoshi sifatida qaralgan bo'lsa, hozirgi ingliz tilida u noma'lum yoki genderi ko'rsatilmagan shaxsga nisbatan ham ishlatiladi. Masalan, **If a student wants to succeed, they should work regularly** gapida **they** bitta talabaga ishora qilmoqda. Bu holat ingliz tilida gender neytrallik, inklyuziv nutq va ijtimoiy-lingvistik o'zgarishlar bilan bog'liq. Demak, shaxs olmoshlarining qo'llanish xususiyatlarini o'rganishda zamonaviy nutq madaniyati va ijtimoiy omillarni ham hisobga olish zarur.

O'zbek tilshunosligi nuqtayi nazaridan qaralganda, A. Hojiyevning "**Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati**", Sh. Safarovning kognitiv tilshunoslikka oid ishlari hamda N. Mahmudovning til va tafakkur munosabatiga doir tadqiqotlari mavzuning nazariy asoslarini kengaytiradi. Bu manbalarda olmoshlarining umumiy lingvistik mohiyati, nutqdagi ishora vazifasi, til birliklarining tafakkur va kommunikatsiya bilan bog'liqligi yoritiladi. Ingliz tilidagi shaxs olmoshlarini o'zbek tilida o'rgatish yoki qiyosiy tahlil qilishda ushbu manbalardan nazariy tayanch sifatida foydalanish mumkin.

Tahlil qilingan adabiyotlar asosida aytish mumkinki, ingliz tilida shaxs olmoshlari bir necha ilmiy yo'nalishda o'rganiladi. Birinchi yo'nalish — grammatik yondashuv bo'lib, unda olmoshlarining shaxs, son, jins va kelishik shakllari tahlil qilinadi. Ikkinchi yo'nalish — matn lingvistikasi bo'lib, unda shaxs olmoshlari matn bog'lovchanligini ta'minlovchi referensial vosita sifatida qaraladi. Uchinchi yo'nalish — kommunikativ-pragmatik yondashuv bo'lib, unda olmoshlarining muloqotdagi vazifasi, so'zlovchi va tinglovchi munosabatini ifodalashdagi o'rni o'rganiladi. To'rtinchi yo'nalish — korpus lingvistikasi bo'lib, unda shaxs olmoshlarining real og'zaki va yozma nutqdagi chastotasi hamda janrga bog'liq qo'llanishi tahlil qilinadi.

Shunday qilib, mavjud adabiyotlar ingliz tilida shaxs olmoshlarining qoʻllanish xususiyatlarini kompleks oʻrganish zarurligini koʻrsatadi. Quirk va hammualliflar olmoshlarining grammatik tizimini, Huddleston va Pullum ularning zamonaviy grammatik talqinini, Biber va hammualliflar real nutqdagi qoʻllanish chastotasini, Halliday va Hasan esa matn bogʻlovchanligidagi rolini yoritib bergan. Ushbu ilmiy qarashlarni umumlashtirish orqali ingliz tilidagi shaxs olmoshlarini grammatik, semantik, kommunikativ va diskursiv jihatdan tahlil qilish mumkin. Bu esa maqolaning nazariy asosini mustahkamlaydi va mavzuning ilmiy dolzarbligini asoslaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu maqola uchun asosiy metod sifatida **deskriptiv-lingvistik tahlil metodini** qoʻllash maqsadga muvofiqdir. Mazkur metod ingliz tilida shaxs olmoshlarining grammatik shakllari, gap tarkibidagi sintaktik vazifalari, semantik maʼnolari va nutqiy qoʻllanish xususiyatlarini izchil tavsiflash imkonini beradi.

Tadqiqot jarayonida **I, you, he, she, it, we, they** kabi shaxs olmoshlari hamda ularning obyekt shakllari — **me, you, him, her, it, us, them** tahlil qilinadi. Deskriptiv-lingvistik yondashuv asosida ushbu olmoshlarining ega va toʻldiruvchi vazifasida kelishi, birlik va koʻplik maʼnolarini ifodalashi, jins kategoriyasi bilan bogʻliq qoʻllanishi, shuningdek, **it** olmoshining shaxssiz gaplarda, **you** olmoshining birlik va koʻplik maʼnosida, **they** olmoshining esa koʻplik hamda ayrim holatlarda birlik maʼnosida ishlatilishi oʻrganiladi.

Mazkur metod maqola mavzusiga mos keladi, chunki shaxs olmoshlarining qoʻllanish xususiyatlarini aniqlashda ularni real gaplar va matnlar tarkibida kuzatish, grammatik vazifasini belgilash va maʼno jihatdan izohlash talab etiladi. Shu sababli deskriptiv-lingvistik tahlil ingliz tilidagi shaxs olmoshlarining grammatik-semantik va kommunikativ xususiyatlarini ilmiy asosda ochib berishga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar

Tadqiqot davomida ingliz tilidagi shaxs olmoshlari gapdagi grammatik vazifasi, semantik maʼnosi va kommunikativ qoʻllanishi nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. Tahlil shuni koʻrsatdiki, ingliz tilida shaxs olmoshlari nutqda shaxsni bevosita nomlamasdan ifodalash, takrori kamaytirish, gaplar oʻrtasida mazmuniy bogʻlanish hosil qilish va muloqot ishtirokchilarining pozitsiyasini aniqlashga xizmat qiladi. Shaxs olmoshlarining qoʻllanishi faqat grammatik qoida bilan cheklanmaydi, balki kontekst, uslub, nutq vaziyati va kommunikativ maqsad bilan ham bogʻliq boʻladi.

Ingliz tilida birinchi shaxs birlik olmoshi **I** doimo katta harf bilan yoziladi va soʻzlovchini bildiradi. Masalan: **I am a student**. Ushbu gapda **I** ega vazifasida kelib, harakat yoki holat egasini bildiradi. Uning obyekt shakli **me** boʻlib, toʻldiruvchi vazifasida ishlatiladi: **The teacher asked me a question**. Bu gapda **me** harakat yoʻnaltirilgan shaxsni bildiradi. Tahlildan koʻrinadiki, **I** va **me** bir xil shaxsni anglatsada, gapdagi grammatik vazifasiga koʻra farqlanadi. Oʻzbek tiliga tarjima qilinganda har ikkisi koʻpincha “men” shaklida beriladi, lekin ingliz tilida ega va toʻldiruvchi shakllarining farqlanishi qatʼiy grammatik talab hisoblanadi.

Ikkinchi shaxs olmoshi **you** ingliz tilida oʻziga xos xususiyatga ega, chunki u birlik va koʻplik maʼnolarida bir xil shaklda qoʻllanadi. Masalan: **You are my friend** gapida **you** bitta shaxsga nisbatan ishlatiladi. **You are my friends** gapida esa **you** bir nechta shaxsni bildiradi. Bu yerda olmoshning birlik yoki koʻplik maʼnosi kesimdan yoki kontekstdan anglashiladi. Birinchi gapda **friend** birlikda, ikkinchi gapda **friends** koʻplikda kelgani uchun **you** olmoshining maʼnosi aniqlanadi. Oʻzbek tilida esa bu farq **sen, siz, sizlar** shakllari orqali ifodalanadi. Demak, ingliz tilidagi **you** olmoshi grammatik jihatdan sodda koʻrinada, tarjima va muloqot jarayonida kontekstual aniqlikni talab qiladi.

Uchinchi shaxs birlik olmoshlari **he, she** va **it** ingliz tilida jins va predmetlilik munosabatini ifodalaydi. **He** erkak jinsidagi shaxsga, **she** ayol jinsidagi shaxsga, **it** esa odatda jonli boʻlmagan predmet, hayvon yoki mavhum tushunchaga nisbatan ishlatiladi. Masalan: **Ali is my brother. He studies at school**. Bu misolda **he** olmoshi oldingi gapdagi **Ali** soʻziga ishora qilib, takrorning oldini oladi. **Mary is a doctor. She works in a hospital** gapida esa **she** olmoshi **Mary** soʻziga bogʻlangan. **I bought a book. It is interesting** gapida **it** olmoshi **a book** soʻzining oʻrnida kelib, predmetga ishora qilmoqda. Ushbu misollar shaxs olmoshlarining matn bogʻlovchanligini taʼminlashdagi muhim rolini koʻrsatadi.

It olmoshining qoʻllanishida ingliz tiliga xos alohida grammatik hodisa kuzatiladi. U nafaqat predmetga ishora qiladi, balki shaxssiz gaplarda ham formal ega vazifasini bajaradi. Masalan: **It is raining. It is cold today. It is important to learn English**. Bu gaplarda **it** aniq predmet yoki shaxsni bildirmaydi, balki ingliz tilining grammatik talabiga koʻra ega oʻrnida keladi. Oʻzbek tilida bunday gaplar koʻpincha

egasiz shaklda ifodalanadi: “Yomg‘ir yog‘yapti”, “Bugun sovuq”, “Ingliz tilini o‘rganish muhim”. Demak, ingliz tilida gap tuzilishida ega majburiy bo‘lgani uchun **it** olmoshi formal ega sifatida faol qo‘llanadi.

Ko‘plik shaxs olmoshlari **we** va **they** ham muhim kommunikativ vazifalarni bajaradi. **We** so‘zlovchi va u bilan birga bo‘lgan boshqa shaxslarni bildiradi. Masalan: **We are learning English** gapida **we** o‘quv jarayonida ishtirok etayotgan guruhni ifodalaydi. Biroq **we** olmoshi har doim oddiy ko‘plikni bildirmaydi. Ilmiy va akademik nutqda **we** ba‘zan mualliflik pozitsiyasini bildiradi: **In this article, we analyze the use of personal pronouns in English.** Bu gapda **we** bitta muallif tomonidan ham ishlatilishi mumkin va ilmiy uslubda mulohazani rasmiy, umumlashtirilgan shaklda berishga xizmat qiladi.

They olmoshi an‘anaviy ravishda uchinchi shaxs ko‘plik ma‘nosida ishlatiladi. Masalan: **The students came early. They prepared for the lesson.** Bu yerda **they** oldingi gapdagi **the students** so‘ziga ishora qiladi. Biroq zamonaviy ingliz tilida **they** birlik ma‘nosida ham qo‘llanishi mumkin. Masalan: **If a student wants to succeed, they should study regularly.** Bu gapda **they** bitta talabaga ishora qilmoqda, chunki talabaning jinsi ko‘rsatilmagan yoki muhim emas. Bu holat ingliz tilida gender neytral ifoda vositasi sifatida keng qo‘llanadi. Natijada **they** olmoshi zamonaviy nutqda nafaqat grammatik ko‘plik, balki ijtimoiy-lingvistik neytrallikni ham ifodalovchi birlik sifatida namoyon bo‘ladi.

Tahlil jarayonida shaxs olmoshlarining ega va to‘ldiruvchi shakllari o‘rtasidagi farq ham muhim natija sifatida aniqlandi. Ingliz tilida **I — me, he — him, she — her, we — us, they — them** juftliklari gapdagi vazifasiga qarab tanlanadi. Masalan: **She helped him** gapida **she** ega, **him** esa to‘ldiruvchi vazifasida kelgan. **They invited us** gapida **they** harakat bajaruvchisi, **us** esa harakat qaratilgan shaxslarni bildiradi. Agar bu shakllar noto‘g‘ri qo‘llansa, gap grammatik jihatdan xato bo‘ladi. Masalan, **Me am a student** yoki **Her works at school** shakllari noto‘g‘ri, chunki ega o‘rnida obyekt shakli ishlatilgan. To‘g‘ri shakllar: **I am a student** va **She works at school.**

Quyidagi misollar shaxs olmoshlarining matnda takrorning oldini olishdagi rolini yaqqol ko‘rsatadi: **Tom has a car. Tom drives Tom’s car every day** shakli grammatik jihatdan tushunarli bo‘lsa-da, nutqda tabiiy emas. To‘g‘ri va ravon shakl quyidagicha bo‘ladi: **Tom has a car. He drives it every day.** Bu yerda **he** olmoshi **Tom** so‘zining, **it** esa **a car** birikmasining o‘rnida kelgan. Natijada matn ixcham, ravon va mantiqan bog‘langan bo‘ladi. Demak, shaxs olmoshlari matnning sintaktik va semantik uyg‘unligini ta‘minlaydi.

Shaxs olmoshlarining kommunikativ vazifasi ayniqsa dialogik nutqda yaqqol ko‘rinadi. Masalan: **A: Are you ready? B: Yes, I am ready.** Ushbu dialogda **you** tinglovchiga, **I** esa javob berayotgan so‘zlovchiga ishora qiladi. Muloqot davomida shaxs pozitsiyasi almashadi: birinchi gapda **you** bo‘lgan shaxs javobda **I** sifatida namoyon bo‘ladi. Bu holat shaxs olmoshlarining nutqiy vaziyatga bog‘liq dinamik birlik ekanligini ko‘rsatadi. Ularning ma‘nosi lug‘aviy jihatdan emas, balki muloqotdagi rolga qarab aniqlanadi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilida shaxs olmoshlari to‘rtta asosiy vazifani bajaradi. Birinchidan, ular grammatik vazifa bajaradi, ya‘ni gapda ega yoki to‘ldiruvchi sifatida keladi. Ikkinchidan, semantik vazifa bajarib, shaxs, son, jins va predmetlilik munosabatlarini ifodalaydi. Uchinchidan, matn bog‘lovchanligini ta‘minlaydi, chunki oldingi gapda berilgan shaxs yoki predmetga ishora qiladi. To‘rtinchidan, kommunikativ-pragmatik vazifa bajaradi, ya‘ni so‘zlovchi, tinglovchi va uchinchi shaxs o‘rtasidagi munosabatni ko‘rsatadi.

Umumiy tahlil asosida aytish mumkinki, ingliz tilida shaxs olmoshlarining qo‘llanishi oddiy grammatik mavzu bo‘lib ko‘rinsa-da, u chuqur semantik va kommunikativ xususiyatlarga ega. Ayniqsa, **you** olmoshining birlik va ko‘plikda bir xil shaklda ishlatilishi, **it** olmoshining formal ega sifatida qo‘llanishi, **they** olmoshining zamonaviy ingliz tilida birlik ma‘nosida ham kelishi, shuningdek, ega va to‘ldiruvchi shakllarining farqlanishi ingliz tilini o‘rganuvchilar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Shuning uchun shaxs olmoshlarini real gaplar, dialoglar va matnlar asosida o‘rganish ingliz tilida grammatik jihatdan to‘g‘ri va kommunikativ jihatdan samarali nutq shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Ingliz tilida shaxs olmoshlarining qo‘llanish xususiyatlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ular til tizimida muhim grammatik, semantik va kommunikativ vazifalarni bajaradi. Shaxs olmoshlari nutqda shaxsni bevosita nomlamasdan ifodalash, gap tarkibida ega yoki to‘ldiruvchi vazifasini bajarish, matnda takrorlarning oldini olish hamda fikrning izchil va ravon ifodalanishini ta‘minlashga xizmat qiladi. Shu jihatdan ular ingliz tili grammatikasining asosiy birliklaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot davomida **I, you, he, she, it, we, they** kabi shaxs olmoshlarining qo‘llanishi ularning grammatik vazifasi va kontekstual ma‘nosi bilan chambarchas bog‘liq ekani aniqlandi. Ayniqsa, **I — me,**

he — him, she — her, we — us, they — them kabi ega va obyekt shakllarining farqlanishi ingliz tilida gap tuzishda muhim grammatik talab sifatida namoyon bo'ladi. Bu shakllarning noto'g'ri qo'llanishi gapning grammatik tuzilishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, **you** olmoshi ingliz tilida birlik va ko'plik ma'nolarida bir xil shaklda ishlatiladi. Uning aniq ma'nosi ko'pincha kontekst, kesim shakli yoki nutq vaziyatidan anglashiladi. **It** olmoshi esa nafaqat predmetlarga ishora qiladi, balki shaxssiz gaplarda formal ega vazifasini ham bajaradi. **They** olmoshi an'anaviy ko'plik ma'nosidan tashqari, zamonaviy ingliz tilida genderi aniqlanmagan yoki ko'rsatilmagan shaxsga nisbatan birlik ma'nosida ham qo'llanadi. Bu holat ingliz tilidagi shaxs olmoshlarining ijtimoiy-lingvistik jihatdan ham rivojlanib borayotganini ko'rsatadi.

Maqolada keltirilgan misollar asosida shaxs olmoshlarining matn bog'lovchanligini ta'minlashdagi o'rni ham aniqlandi. Ular oldingi gapda tilga olingan shaxs yoki predmetga ishora qilib, matnning semantik yaxlitligini kuchaytiradi. Masalan, otning takroriy qo'llanishi o'rniga mos olmoshdan foydalanish nutqni ixcham, tabiiy va ravon qiladi. Bu esa shaxs olmoshlarining nafaqat grammatik, balki uslubiy ahamiyatga ham ega ekanini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, ingliz tilida shaxs olmoshlarini to'g'ri qo'llash grammatik savodxonlik, mantiqiy izchillik va samarali kommunikatsiya uchun zarurdir. Shaxs olmoshlarini real gaplar, dialoglar va matnlar asosida o'rganish ingliz tilini o'rganuvchilarda grammatik kompetensiyani mustahkamlash, tarjima jarayonida xatolarning oldini olish va nutq madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu sababli ingliz tilida shaxs olmoshlarining qo'llanish xususiyatlarini o'rganish nazariy hamda amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E. Longman Grammar of Spoken and Written English. — London: Longman, 1999. — 1204 p.
2. Brown G., Yule G. Discourse Analysis. — Cambridge: Cambridge University Press, 1983. — 288 p.
3. Carter R., McCarthy M. Cambridge Grammar of English: A Comprehensive Guide. Spoken and Written English Grammar and Usage. — Cambridge: Cambridge University Press, 2006. — 984 p.
4. Catford J. C. A Linguistic Theory of Translation: An Essay in Applied Linguistics. — London: Oxford University Press, 1965. — 103 p.
5. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. — 3rd ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2019. — 506 p.
6. Halliday M. A. K., Hasan R. Cohesion in English. — London: Longman, 1976. — 374 p.
7. Huddleston R., Pullum G. K. The Cambridge Grammar of the English Language. — Cambridge: Cambridge University Press, 2002. — 1842 p.
8. Leech G., Svartvik J. A Communicative Grammar of English. — 3rd ed. — London; New York: Routledge, 2002. — 456 p.
9. Lyons J. Semantics. — Vol. 2. — Cambridge: Cambridge University Press, 1977. — 897 p.
10. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A Comprehensive Grammar of the English Language. — London; New York: Longman, 1985. — 1779 p.
11. Swan M. Practical English Usage. — 4th ed. — Oxford: Oxford University Press, 2016. — 768 p.
12. Yule G. The Study of Language. — 7th ed. — Cambridge: Cambridge University Press, 2020. — 384 p.
13. Азарова О. А. Грамматика английского языка: морфология и синтаксис. — Москва: Флинта, 2018. — 256 с.
14. Аракин В. Д. Сравнительная типология английского и русского языков. — Москва: Физматлит, 2005. — 232 с.
15. Бархударов Л. С. Очерки по морфологии современного английского языка. — Москва: Высшая школа, 1975. — 156 с.
16. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка. — Москва: Высшая школа, 2000. — 381 с.
17. Верба Л. Г. Грамматика современного английского языка. — Киев: Логос, 2001. — 352 с.